

OSMANLI ARAŒTIRMALARI

XIII

NeŒir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XIII

İstanbul - 1993

Forschungsgemeinschaft ile Dr. Ludwig Reichert Yayınevi ile hazırlayıcılar her türlü övgüye layıktır. İnşallah Seyahatname'nin diğer kısımlarını da böyle görsel hale getirmeye cesaret edecek sabırlı ve yaratıcı fikir zenginliğine sahip başka meslekdaşlar çıkar. Böylece Evliya Çelebi araştırmalarında açılan bu yeni yol diğer ülkeler için de uygulanma sahası bulur.

Nejat Göyünç

Robert DANKOFF ve Klaus KREISER, *Materialien zu Evliya Çelebi, II. A Guide to the Seyahat-name of Evliya Çelebi. Bibliographie raisonnée*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 1992, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, IV+200 sahife.

Yaklaşık onyıldan beri Evliya Çelebi Seyahatnamesi ile ilgili araştırmalarda bulunan Robert DANKOFF ile 1975'te *Edirne im 17. Jahrhundert nach Evliya Çelebi. Ein Beitrag zur Kenntnis der osmanischen Stadt* (Freiburg, Klaus Schwarz Verlag) adlı doktora çalışmasını yayımlayan Klaus KREISER son yıllarda Evliya Çelebi ile ilgili araştırmalarını ve yayınları yoğunlaştırdılar. *Evliya Çelebi in Diyarbekir* ve *Evliya Çelebi in Bitlis* (E.J. Brill 1988 ve 1990) adlı eserlerin yayıncılığını KREISER üstlendi, ikincisini de DANKOFF hazırladı. Yukarıdaki rehber de yine bu iki kıymetli ve müteşebbis bilim adamının eseridir. Kitabın ilk bölümü (1-136. s.) Seyahatname'nin yazma nüshaları ile İstanbul baskısı (1886-1938) ve Hammer'in kısmı tercümesindeki (*Narrative of Travels...*) mühim konuların karşılıklı yerlerini gösteren bir dizindir (Konkordanz), DANKOFF tarafından hazırlanmıştır. Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü'ndeki 304, 305, 306, 307 ve 308 numaralı yazmalar ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki T.Y. 5973 faydalanılan ana kaynaklardır. Bu kısımdaki dipnotları, eserin yer isimleri dizini (137-145), Evliya Çelebi ve Seyahatname hakkındaki yaklaşık 500 kadar yayının açıklama, yazar adına göre düzenlenmiş listesi (148-200) KREISER tarafından hazırlanmıştır. Bibliyografyaya ilmi makaleler, sözlüklerde yer alan yayınlar, Seyahatname'nin bazı kısımlarından başka dillere yapılan çeviriler alınmış, çok popüler mahiyette olanlardan sarf-ı nazar edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde 1947'de mezuniyet tezi olarak yapılan Seyahatname'nin bazı ciltlerinin dizinlerinin bile bibliyografyaya alınması (196. s., Tuñcay Rauf) başarıları için ne denli emek, dikkat ve titizlik ürünü olduğunu göstermeye yeter. Kendisinin de belirttiği gibi 17 dildeki bu yayınları topluca ihtiva eden bir kitaplık da yoktur. Bu bakımdan birçok arkadaşı ve öğrencileri de KREISER'den yardımlarını esirgememişlerdir (147. s.).

Robert DANKOFF ve Klaus KREISER bilim âlemine sundukları bu nefis Seyahatname Rehberi ile meslekdaşlarına ve Evliya Çelebi üzerinde çalışacaklara emsalsiz bir hizmette bulunmuşlardır. Her ikisinin de sabır ve gayretlerine, KREISER'in bibliyografik bilgi zenginliğine gıpta etmemek, elde değildir.

Nejat Göyünç

Ernst Dieter PETRITSCH, *Regesten der osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv*, I. cilt (1480-1574), Wien 1991, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, Ek cilt 10/1. 305 sahifeli.

Viyana Devlet Arşivleri'ndeki Osmanlı belgelerinden 1480-1574 arasındaki tarihlere ait 770 vesikanın kısa özetlerinin ve bunlarla ilgili yayınların da kısa bibliyografik notlar şeklinde verildiği bu eser, Dr. PETRITSCH'in Önsöz'de belirttiği gibi, zamanının Viyana Şehir ve Bölge arşivleri müdürü Dr. Felix Czeike'nin Avusturya'da, Viyana'nın Türkler tarafından ikinci defa kuşatılmasının 300. yıldönümüne ait bilimsel hazırlıklar çerçevesinde, ortaya attığı bir tekliften doğmuştur. Avusturya başkentinin bu kuşatmadan kurtarılması, ilgili devlet yönünden bir zaferdir. Zaten bütün askeri olaylar bir taraf için zafer, diğer taraf için de yenilgidir. Avusturya Cumhuriyeti ve Viyana bu olayı o tarihlerde, yani bundan on sene önce bir çok bilimsel yayımlara vesile yaptı. Viyana Arşivlerinde bulunan Kanuni Süleyman devrinden kalma belgeler müteveffa Prof. A.C. SCHAENDLINGER tarafından, belgelerin tıpkı basımları, latin alfabeli Türkçe metinleri, Almanca çevirileri ve gerekli açıklayıcı bilgiler, bibliyografik malumat, ayrıca güzel bir Sunuş ile yayımlandı: *Osmanisch-türkische Dokumente aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien*, 2 kısım, Wien 1983-1986. Prof. H.G. MAJER'in mükemmel bir giriş ve dizinlerle yayınladığı *Das osmanische "Registerbuch der Bescherden"* (Şikâyet Defteri) *vom Jahre 1675. Österreichische Nationalbibliothek Cod. mixt. 683*, Wien 1984'de bu cümledendi. Dr. F. Czeike aslında yalnız Viyana'daki HHStA'deki 1720 tarihine kadar olan belgelerin hepsinin yayınlanmasını tasarlamış ve arzu etmişti. Gayesi de Osmanlı Dev-

leti ile Avusturya arasındaki siyasi anlaşmazlıklarda Türklerin tutumunun, bilhassa 1683'te İkinci Viyana Kuşatması sırasındaki askeri olayların daha iyi açıklığa kavuşturulabilmesi idi. Lâkin belgelerin incelenmesi, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde vesika ağırlığının 1683 yılı civarına kümedenmediğini ortaya koydu. 1720 tarihi ile sınırlandırıldığında belgelerin de yığınlarla olacağı da ortaya çıktı. Bu durumda tasarı değiştirildi, yayınlanacak eserin (*Regesten*) ilk cildinin 16. yüzyıla ait belgeleri kapsamı kararlaştırıldı. Buna karşın da yalnız HHStA'deki belgelerin değil, Harbiye Arşivi (Kriegsarchiv) ve Saray Arşivi (Hofkammerarchiv)'in de kataloga alınması fikri benimsendi. Bununla beraber, yine de 16. yüzyıla ait belgelerin hepsinin özetleri ve bunlarla ilgili notların bir kişi tarafından zamanında tamamlanması güçlüğü yüzünden bu ilk ciltte 1574'de kadar olan belgelerle iktifa edildi. Eva-Maria DÜRR de kendisine, bunların konularına göre gözden geçirilmesi safhasında yardımcı oldu (7. s.).

PETRITSCH eserin giriş bölümünde Avusturya Devlet Arşivleri'nde bulunan Osmanlı Habsburg belgelerinin mahiyeti hakkında kısa bilgi verdikten sonra, 1526-1574 arasında Osmanlı-Habsburg siyasi münasebetlerine değinir (10-14.s.), arşivlerindeki Osmanlı belgelerinin önemini belirtir. Bu belgeler ilk defa 1753'te Devlet Arşivi'ne devr olunmuş, daha sonra da anlaşma metinlerinin, devlet adamları nezdindeki belgelerin, İstanbul'daki Avusturya Elçiliği Arşivi'nin buraya intikali ile zenginleşmiştir. Bununla beraber 1809'da Napolyon harpleri zamanında emniyette bulundurmamak maksadı ile belgelerin büyük bir kısmı Başbakanlığa ait olan kayıtlarla birlikte Macaristan'a götürülmüş, buna rağmen belgelerin yine de bir kısmı Fransız askerlerinin eline geçmiş ve ganimet olarak Paris'e nakl olunmuştur. Bunların büyük bir kısmı Viyana Kongresi'nden sonra geri dönmüşlerse de, yine de yüz Türkçe belge ancak 1925'te Paris'teki Milli Kütüphane ile arşiv malzemesi değiş-tokuşu sırasında Viyana'ya eski yerlerine iade olunabilmişlerdir. Arşivden Doğu-Bilimleri (Şarkiyat) Enstitüsü'ne verilen bir kısım belgeler de 1861'de tekrar geri gelmişlerdir. Münih, Basel ve Bremen'de bulunan, I. Ferdinand'a hitaben yazılmış bir kısım belgenin mevcudiyetini (kitabımızda 8,9,33 ve 40 numaralı belgeler) yazarımız bunların satılmış veya hediye edilmiş olmaları ihtimali ile izah eder (14-15. s.). PETRITSCH, Joseph von HAMMER'in ilk defa buradaki belgelerin önemini kavradığına da değinir, HAMMER bu arşivde çalışmış, *Geschichte des Osmanischen Reiches* 'te dörtbin belgenin de fihristini vermiştir (Pest 1833, yeni baskı Graz 1963, IX, 335-680), der. Giriş'te Anton von GEVAY'ın, Karl NEHRING'in, HURMUZAKI'nin ve Anton C. SCHAENDLINGER'e kadar pek çok bilim adamının aynı yoldaki çalışmalarını da anar. Aslında Viyana'daki HHStA'de 1412-1453 tarihleri arasında ait belgeler de bulunmakta ise de, bunlar Heinz GRILL tarafından *Die ältesten "Turcica" des Haus-, Hof- und Staatsarchivs* adı ile 1950'de yayınlandığından (*Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 3), bunlara sade atıfta bulunulmuştur (17. s.).

Eserin Belge özetleri bölümü (*Regesten*)'nü (22-256.s.) kısaltmalar, arşivlerle ilgili işaretler, belgelerin altlarındaki açıklamalarda bahs olunan eserleri listeleri, lügatçe ve şahıs, yer adı, belgelerin düzenlendiği mekânlar dizinleri, konularına göre belgelerin bulunmasını sağlayan bir başka liste tamamlamaktadır.

Dr.E.D.PETRITSCH gerçekten örnek bir katalog hazırlamıştır, vücuda getirdiği eserin kıymeti yurdumuzda yayınlanan benzerleri ile karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılır. 16. yüzyıla ait geri kalan belgelerin de katalogunun aynı yöntemle ilgililerin istifadesine yakın bir zamanda sunulacağı müjdesini de vermektedir.

Nejat Göyünç

Saim SAVAS, *Bir tekkenin dini ve sosyal tarihi, Sivas Ali Baba Zaviyesi*. İstanbul 1992, Dergâh yayınlarından no. 142, Tarih dizisi no. 15, 272 sahife, 8 resim.

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bulunup 1925'te kapatılan, bir kısım eşyaları ve kitapları Ankara'ya götürülen, vakıflarına da elkonulan tekke veya zaviyelere ait pek çok belgenin bizzat bu dini kurumlarda ötedenberi görevli bulunan kimselerin halefleri elinde kaldığına ve bunların bu yapıların tarihini ve işlevini aydınlatıcı nitelikte baha biçilmez bir arşiv oluşturduğuna Ahmet Yaşar OCAK'ın "Emirce sultan ve Zaviyesi" (*İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 9, s. 138-209) adlı araştırması mükemmel bir örnek teşkil etmişti. Bu defa da kendisinin doktora öğrencisi Saim SAVAS, Cumhuriyet Üniversitesi'nde görevli bulunmasından faydalanarak, aynı şehirde mevcut Ali Baba Zaviyesi ile ilgili, bu zaviye mensubu üç şahısta toplamı 754 belgeden faydalanmış, ayrıca Sivas Şerhiye Sicilleri'nde bu tekke ile alakalı vesikalarla Ankara ve İstanbul arşivlerindeki de ihmal etmeyerek, konuya ilişkin yayınların da desteği ile yukarıdaki eseri meydana getirmiştir.

Çalışmada önce kaynaklar belirtilmekte, derlenen belgelerin dökümü de, buldukları arşiv ve